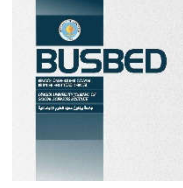

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 13.05.2022
Kabul Tarihi : 01.08.2022

<https://doi.org/10.29029/busbed.1116570>

KATILIM BANKALARININ TEVERRUK FİNANSMAN YÖNTEMİNİ KULLANDIRIMLARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

İbrahim ÇEMBERLİTAŞ¹, Nazan GÜNGÖR KARYAĞDI²

ÖZ

Teverruk modeli katılım bankalarının kullandığı fon sağlama yöntemlerinden biridir. Kıymetli bir madenin bir brokerdan peşin alınıp müşteriye taksitli olarak satılması ve daha sonra müşteriden alınan vekaletle söz konusu maddenin başka bir brokera piyasaya peşin satılmasıyla bir nakit edinme yöntemidir. Müşteriye ait kıymetli madenin satışından ötürü elde edilen nakit müşteriye verilmektedir.

Katılım bankalarının yakın zamana kadar tamamının olmasa da Türkiye’de bazılarının kullandığı teverruk yöntemi fon kullandırma yöntemlerinden biridir. Katılım bankaları prensipleri gereği mal ve hizmet karşılığı olmaksızın fon kullandırımı yapmadıklarından ötürü ticaret yöntemiyle gerçekleşen bu modeli kullanmaktadırlar. Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları ile yüz yüze görüşme şeklinde yapılan bu çalışmada teverruk modelini halihazırda kullanıp kullanmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre İslami prensiplere uygun şekilde çalışan katılım bankalarının bir kısmı belirlenen şartlar çerçevesinde bu modeli kullandıklarını belirtmişlerdir. Bununla beraber bazı katılım bankaları da bu modelin kullanımına ilişkin gerekli izinlerinin olduğunu belirterek müşterilerine kullandırdıkları belirlenmiştir.

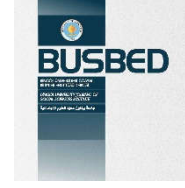
Çalışmanın sonucunda katılım bankalarının bir kısmının teverruk modelinin ticari bankalarda kullanılan kredilere alternatif olduğunu düşündükleri görülmüştür. Bu düşünce sebebiyle faiz hassasiyeti olan bireyleri ticari bankaları tercih etmeye mecbur bırakmamak için bu modelin kullanılması gerektiğini savundukları anlaşılmıştır. Bazı katılım bankalarının ise teverruk modelinin çok zorunlu sebepler olması şartıyla kullanılan bir yöntem olduğunu düşündükleri, dolayısıyla bu yöntemin kullanımının çok fazla yaygınlaşmasını istemedikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Teverruk, Katılım bankaları, AAOIFI

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, drcemberlitas@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3938-4147>

² Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, ngkaryagdi@beu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3938-4147>

Article Type : Research Article
Date Received : 13.05.2022
Date Accepted : 01.08.2022

<https://doi.org/10.29029/busbed.1116570>

A QUALITATIVE STUDY ON THE USE OF THE TEVERRUK FINANCING METHOD BY PARTICIPATING BANKS

İbrahim ÇEMBERLİTAŞ¹, Nazan GÜNGÖR KARYAĞDI²

ABSTRACT

The tawarruq model is one of the funding methods used by participation banks. It is a method of obtaining cash by receiving a valuable mine in advance from a broker and selling it to the client in installments, and then selling the said mine in advance to another broker with a power of attorney obtained from the client. The cash received due to the sale of the precious metal belonging to the customer is given to the customer.

Although not all of the participation banks have used the teverruk method until recently, it is one of the methods of obtaining funds used by some in Turkey. Participation banks use this model, which is realized by trading method, because they do not make gratuitous borrowing in accordance with their principles. In this study, which was conducted in the form of face-to-face interviews with participation banks operating in Turkey, it was tried to determine whether they are already using the teverruk model. Some of the participation banks working in accordance with Islamic principles have stated that they use this model within the framework of strictly defined conditions. However, it has been determined that some participation banks have also made their customers use this model by stating that they have the necessary permissions to use it.

As a result of the study, it was seen that some of the participation banks consider that the teverruk model is an alternative to loans made in commercial banks. Because of this idea, it has been understood that they argue that this model should be used to prevent individuals with interest sensitivity from being forced to choose commercial banks. It has been determined that some participation banks think that the teverruk model is a method that is used provided that there are very mandatory reasons, so they do not want the use of this method to become too widespread.

Keywords: Tawarruq, Participation banks, AAOIFI

¹ Asst. Prof. Dr. Van Yuzuncu Yıl University, Faculty of Business and Administrative Sciences, drcemberlitas@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3938-4147>

² Dr., Bitlis Eren University, Sosyal Sciences Vocational School, ngkaryagdi@beu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3938-4147>

GİRİŞ

Katılım bankaları faiz hassasiyeti olan bireylerin bankacılık ve finansman işlemlerini İslami prensiplere göre gerçekleştirmeleri için ortaya çıkan finansal kurumlardır. İlk örnekleri 1960'lara dayanan, Mısır ve daha sonra Pakistan'da bölgesel olarak faaliyet gösteren katılım bankaları 1975 yılından sonra farklı İslam ülkelerinde faaliyet göstermeye başlamışlardır.

Türkiye'de 1983 yılında katılım bankalarına (o zamanki adıyla özel finans kurumları) ilişkin ilk yasa çıkarılmış fakat ilk faaliyet 1985 yılında yapılmıştır. 2005 yılına kadar özel finans kurumları adıyla faaliyet gösteren bu kuruluşlar bu tarihten itibaren katılım bankaları ismiyle çalışmaya başlamıştır. Günümüzde 6 katılım bankasının faaliyet gösterdiği Türkiye'de bu bankaların dördü özel katılım bankası ikisi ise devlet katılım bankası olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

Katılım bankaları çeşitli fon kullandırma modelleri ile bireysel ve ticari müşterilerine hizmet vermektedirler. İşlemlerinin büyük çoğunluğunu murabaha yöntemi ile yürüten katılım bankaları ticari bankalara alternatif olmaları yönüyle de bu alandaki ihtiyacı gidermektedirler. Özellikle faiz hassasiyeti olan ve dinî inanışları gereği bu bankaları tercih eden müşterilerini faiz ile işlem yapan bankaları tercih etmemelerini sağlamaya yönelik modeller geliştirmiş ve geliştirmeye devam etmektedirler. Bu doğrultuda teverruk modeli de son zamanlarda kullanılmaya başlanan bir fon kullandırma yöntemi olmuştur.

Türkiye'deki beş katılım bankasının teverruk modelini kullandırmalarına ilişkin uygulamaların anlatıldığı bu çalışmada katılım bankaları yetkililerine çeşitli sorular sorulmuştur. Çalışma sonucunda bu bankalardan bir kısmının teverruk modelini kullandırmalarında çok hassas oldukları ve bu modeli çok az sayıda kullandıkları görülmüştür. Bazı katılım bankalarının da bu modelin ticari bankalarda kullanılan "krediler"e alternatif olması şeklinde düşüncelerinin olduğu ve modeli aldıkları izinler çerçevesinde kullandıkları anlaşılmıştır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Son zamanlarda İslami finans çerçevesinde önem kazanan yöntemlerden biri olan teverruk yöntemi ile ilgili çalışmalar incelendiğinde yöntemin kullanılması, uygulanması ya da alternatif olabilecek yöntemlerin uygulanmasıyla alakalı akademik çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Yapılan literatür incelemesi sonucunda hem ulusal hem de uluslararası akademik çalışmaların bazılarında aşağıda yer verilmiştir:

Shaharuddin (2013) çalışmasında teverruk yönteminin diğer finansal ürünlerin taklidi niteliğinde olduğunu vurgulayarak risk paylaşım ilkesine aykırı özellikler taşıdığını savunmuştur. Bu aykırılıktan dolayı çalışmasında İslami finans ürünleri kapsamında teverruk yönteminin kullanılmaması gerektiği sonucuna yer vermiştir.

Hadžić ve Hanić (2015) çalışmalarında, teverruk modelinin amacına, temellerine ve İslam ekonomisi açısından kullanılabilirliğine yer vermişlerdir. Mezhepler açısından teverruk'un caiziyetine ilişkin birtakım farklılıkların olduğu sonucuna varmışlardır. Bu sonuca göre, teverruk modeli Hanefi, Şafii ve Hanbeli mezheplerinde meşru olarak kabul görülürken Maliki mezhebi ise teverruk modelini diğer mezheplerden farklı olarak görmektedir.

Nurhisam (2016) çalışmasında fıkıh âlimlerinin teverruk modeliyle ilgili olan görüşlerini incelemeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda Malezya'da yapmış olduğu araştırmasında teverruk alım-satımının İslami bankalarda meşru olduğu ve Malezya borsasında teverruk uygulamasının helal olduğu sonucunu elde etmiştir.

Ahmad vd. (2017) çalışmalarında Malezya'da faaliyet gösteren İslami bankaların teverruk uygulamalarını incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada konuya ilişkin araştırma yapan bilim adamlarının uygulamaya olan bakış açılarına ve diğer ülkelerle yapmış oldukları kıyaslamalara da değinmişlerdir.

Çakır (2018) çalışmasında İslam hukuku açısından teverruk uygulamalarına yer vererek fıkhi şartlara uygun davranılması hâlinde teverruk modelinin uygulanmasında herhangi bir sorun olmadığı yönünde görüş bildirmiştir.

Çetmi (2018) İslam hukukunda teverruk uygulamasını ve günümüz uygulamasını temel aldığı bu çalışmasında, teverruk kavramına ilişkin diğer kavramlara ve bu uygulamanın finansman sağlayan akitler içindeki durumuna değinmiştir. Çalışma sonucunda mezheplere göre farklılık arz eden bu modelin İslam hukuku açısından taşıdığı öneme ve hükümlere yer vermiştir.

Arpağ ve Uçar (2018) teverruk modelinin bir faiz hilesine dönüştürülmesi yönünde öngörülerini savunan bu çalışmada katılım bankalarının uygulamalarına değinmiştir. Çalışma sonucunda, modelin amacından uzaklaştırılan bir faiz uygulaması olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kazancı (2018) çalışmasında Türkiye'de faizsiz bankacılık prensipleri çerçevesinde teverruk pazarına ilişkin konuları araştırmak istemiştir. Çalışma kapsamında Ürün İhtisas Borsasının katılım bankalarına katkı sağlayıp sağlamadığına değinerek kullanılması halinde teverrukun nasıl kullanılması gerektiğine yönelik görüşler bildirmiştir.

Sancar (2019) Türkiye’de teverruk uygulamasına ve bu uygulamaya alternatif bir uygulamanın olup olmadığına yönelik bu çalışmada, fıkıh âlimlerinin bu uygulamayı İslam’a uygun görmedikleri sonucunu elde etmiştir. Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç ise teverruka alternatif bir finans ürününün olmadığı, olması hâlinde kullanımından kaçınılacağı sonucudur.

Çemberlitaş (2019) Türkiye’de bulunan katılım bankalarının teverruk uygulamalarına ve bu kapsamda faaliyet gösteren 3 katılım bankasının muhasebe personellerinin görüşlerine yer veren bir çalışma yapmıştır. Çalışmada teverruk işlemlerinin AAOIFI muhasebe standartlarına ve UFRS’ye göre muhasebeleştirilmesine ve raporlanmasına yer vermiştir.

Kısacık (2021) çalışmasında teverruk modeli ve muhasebeleştirilme sürecine değinmiştir. Katılım bankaları tarafından uygulanan teverruk yöntemine değinerek katılım bankalarına önerilerde bulunulmuştur. Çalışmada ayrıca katılım bankası ve bir işletme arasında teverruk uygulamasına ve muhasebe sürecine yönelik bir kurgu çalışmasına yer verilmiştir.

Çemberlitaş ve Erkuş (2021) çalışmalarında İslami finans sisteminde kullanılan teverruk yönteminin fon kullandırma yöntemleri içerisinde yer aldığını belirterek modelin katılım bankaları tarafından muhasebeleştirilmesine ve yapılan uygulamalara değinmişlerdir.

Analiz kapsamında katılım bankaları yetkililerine sorulan sorular (metinler) kodlanmak suretiyle analiz edilmiştir.

2. TEVERRUK

Kelime anlamı olarak nakit para bulmak anlamına gelen bu model, ticari bankalarda kullanılan kredilere alternatif olması yönüyle tercih edilmektedir. Katılım bankaları ticari işlemlere dayanan modelleri kullanan bankalar olarak bu modeli de kullanırken müşterilerine ticari işleme dayanmayan bir şekilde finansman kullandırmamaktadırlar.

Bir brokardan peşin olarak alınan kıymetli bir madenin müşteriye kâr da eklenerek vadeli olarak ya da taksitle satılması ve sonra müşteriden alınan vekaletle söz konusu kıymetli madenin bir başka brokera peşin olarak piyasa değeri ile satılıp elde edilen nakit paranın müşterinin hesabına geçmesi suretiyle işlem tamamlanmaktadır.

Teverruk, Londra Metal Borsası’ndan (LMB) kıymetli bir madenin peşin olarak satılması yoluyla gerçekleşen bir modeldir. Bu model sonucu müşterilere kullanılan bu finansman konvansiyonel bankalardaki yapılandırma işlemine de benzemektedir. Çünkü yapılandırma işlemi mevcut kredi borcunun yeni bir anlaşma yapıldıktan sonra yeni bir faiz oranı veya bir varlığın ipotek gösterilmesi sonucu borcun yeniden düzenlenmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Çemberlitaş, 2022: 84).

Faizsiz Finans Muhasebe Standartları 28 no’lu standart teverruku şu şekilde tanımlamaktadır (KGK, 2022: 1):

Faizsiz finans kuruluşunun bir varlığı satın alarak bu varlığı müşteriye krediyle sattığı, bu şekilde müşterinin satın aldığı varlığı başka bir tarafa nakit karşılığı derhâl satma amacını taşıdığı satış işlemidir.

Teverruk işlemi her ne kadar borç sözleşmesi olarak görülse de modelin gerçekleşmesi bir alım satıma dayandığı için bu işlemin bir satış sözleşmesi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Erdem & Tatlı, 2020: 31).

3. TEVERRUK KULLANIMI

Katılım bankaları tarafından kullanılan teverruk yöntemi nakit ihtiyacına yönelik hızlı çözümler üretmesi bakımından diğer finansman yöntemlerine nazaran daha avantajlı olarak görülmektedir. Avantajlı olmasının sebepleri içerisinde daha az risk içermesi ve nakde ihtiyaç duyan müşterilere daha az masrafla ödeme kolaylığı sağlaması gibi etkenler de yer almaktadır (Çemberlitaş & Erkuş, 2021:56).

Konu malın vadeli olarak satın alınması sebebiyle malın kesinlikle fayda sağlamak amaçlı değil peşin satılıp nakit elde edilmesi amacıyla yapılması gerekmektedir (Kısacık, 2021: 53). Yapılandırma amaçlı ve finansman ihtiyacını giderme amaçlı kullanılan teverruk yöntemi son zamanlarda giderek yaygınlaşmıştır. İslami prensipler çerçevesinde teverruk kullanımına yönelik izin verildiği İslami Finansal Kurumlar İçin Muhasebe ve Denetim Organizasyonunun (AAOIFI) yayımladığı standartlardan anlaşılmaktadır.

AAOIFI’nin yayımladığı 30 no’lu Faizsiz Finans Standardı: Teverruk’ta teverruk kullanımının îne satışına benzememesi için satın alınan kıymetli madenin kesinlikle ilk sahibine dönmemesi gerektiği belirtilmiştir (AAOIFI, 2015: 744).

4.1. Yapılandırma Amaçlı

Katılım bankaları tarafından sıklıkla kullanılan ve yapılandırma amacı taşıyan teverruk yönteminde temel amaç, bankaya borcu olan ancak borcunu zamanında ödeyemeyen müşterilerin borcunun yeniden yapılandırılmasıdır. Müşterilerce ödenemeyen borç banka tarafından önce takibe alınmaktadır. 90 günlük takip süresine rağmen ödenemeyen kredi temerrüde düşmektedir. Bu durum gerek müşteriler gerekse bankalar açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Borcunu ödeyemeyen müşterilerin temerrüde düşmesiyle dava süreci başlamakta ve haciz işlemleri gerçekleştirilmektedir. Bu durum müşterilere avukat masrafı yüklemekte ve haciz işlemiyle el konulan malların satımı aşamasında malların gerçek değerinden düşük değer elde etmesine sebep olmaktadır. Faaliyet gösterilen işi sonlandırmak gibi durumlar da bahsi geçen olumsuzluklar arasındadır. Bu gibi sonuçlar işletmeleri, çalışanları etkilediği gibi toplumu ve ekonomiyi de olumsuz etkilemektedir.

Bankalar açısından ise “*Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar*” yönetmeliğine göre davranılması gerekliliği olduğundan olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Çünkü yönetmeliğe göre bankalar kredi takip sürecinde ödenemeyen kredilere ilişkin daha fazla kaynak ayırmalı ya da temerrüde düşen kredinin bir kısmını almama gibi durumlarla karşı karşıya gelmektedir. Bankalar açısından ciddi zararlara sebep olan bu durumlar bankaya para yatırarak kredilere kaynak sağlayan diğer müşterilerin mağdur olmasına yol açmaktadır.

Hem müşteriler açısından hem de bankalar açısından ortaya çıkan bu sıkıntıları gidermek amacıyla yeniden yapılandırma işlemine ihtiyaç duyulmuştur. Yeniden yapılandırma var olan borcun kapatılarak yerine uzun vadeli olan ve müşterilerin zayıf olan ödeme güçlerine uyumlu bir borç yapısı ile yapılandırmayı ifade etmektedir. Kamu yönetimi tarafından bu konuda teşvik edilen ve desteklenen bankaların denetimi ise Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından yapılmaktadır (Sancar, 2019 :181).

4.2. Finansman İhtiyacını Giderme Amaçlı

Bankalar finansman ihtiyacını gidermek amacıyla da teverruk kullanımı gerçekleştirmektedirler. Bankalar uzun vadeli fon sağlamanın yanında yeterli miktarda likiditeye sahip olmamaları halinde kısa vadeli fon kullanımı temin etmek zorunda kalmaktadır. Böyle bir durumla karşılaşan bankalar, ellerinde fonu fazla olan bankalardan fon ihtiyacını karşılamak maksadıyla gecelik, haftalık, aylık periyotlarla fon temin etme yoluna gitmektedirler. Yurt içinde gerçekleştirilebilen bu işlem yurt dışında da gerçekleştirilebilmektedir. Bankalar arası likidite yönetimi kapsamında değerlendirilen bu yöntemde, nakit temini durumu söz konusu olmaktadır. Bu tür likidite işlemlerinde bankalar çoğunlukla organize teverruk yöntemini kullanmaktadır (World Economic Outlook Database, 2019).

Finansman ihtiyacını gidermek amacıyla kullanılan yöntemlerden biri de “*yurt dışı finansal kesimden sağlanan fonlar*” şeklinde olmaktadır. Katılım bankalarında yaşanan aktif/pasif yönetiminde yer alan vade uyumsuzluğu nedeniyle risk azaltmada uzun vadeli yurt dışı kredilere olan ihtiyaç kimi zaman artmaktadır. Bunun sebebi yurt dışından sağlanan kredilerin vadesinin sene bazlı olmasıdır. Vade uyumsuzluğu konusu bankalar açısından sistematik risk oluşturmaktadır. Bu nedenle bu konu BDDK tarafından itinayla takip edilmekte ve bankalar konuya ilişkin yönlendirilmektedir. Sendikasyon kredileri, bankalar arası karşılıklı şekilde oluşan borçlanmalar ve sukuk ihraçları yoluyla sağlanan bu yurt dışı krediler, teverruk yöntemiyle sağlanmaktadır (Sancar, 2019:181).

Finansman ihtiyacına yönelik gerçekleşen bir diğer teverruk kullanımı ise hem firmalara hem de bireylere yapılan murabaha bazlı teverruktur. Büyük çaplı firmaların çoğu ödemelerinin finansmanını toplu şekilde yapmayı tercih etmektedir. Bu şekilde talebi olan firmalara yönelik katılım bankaları teverruk yöntemini kullanarak finansman sağlamaktadır. Burdaki temel amaç ortaya çıkan zaman ve iş gücü yükünü önlemektir. Bunun dışında kimi zaman çok fazla alıcı-satıcının söz konusu olduğu müstahsil ödemeli işlemlerin olmasından kaynaklı firmalara teverruk modeli üzerinden nakit finansmanı sağlandığı görülmektedir. Bireylere uygulanan murabaha bazlı teverruk uygulaması firmalara oranla çok yaygın değildir. Ancak bazen katılım bankalarının bazıları paralı askerlik, faturasının temininde sorun yaşanan hizmet alımları, sigorta ya da vergi ödemeleri gibi kolaylıklardan faydalanmak amacıyla müşterilerine teverruk yöntemiyle nakit finansmanı sağlamaya sıcak bakmaktadır. Müşterilerin beyanları doğrultusunda bazı özel durumlarda da bireysel teverruk yöntemi ile kredi sağlayan katılım bankaları bulunmaktadır. Malezya gibi yurt dışında faaliyet gösteren katılım bankaları buna bir örnektir (World Economic Outlook Database, 2019).

4.3. Teverruk Borsası

Teverruk kullanımının çok büyük bir çoğunluğu London Metal Exchange –LME (Londra Metal Borsası – LMB) üzerinden gerçekleştirilmektedir. Söz konusu borsada yer alan brokerlardan birinden alınıp çalışmada daha önce bahsedilen çeşitli aşamalardan sonra en nihayetinde farklı bir brokera satılması suretiyle teverruk işlemi tamamlanmaktadır.

LMB’de altın ve gümüş dışındaki kıymetli metallerin alım satımı yapılmaktadır. En fazla alım satımı tercih edilen kıymetli metaller alüminyum, bakır, platin iken tercih edilen kıymetli madenler de platin ve pladyümdür. Bu metal ve madenlerin kullanımının tercih edilmesinin sebebi de metalleri temsil eden sertifika başına bu tür madenlerin diğer madenlere göre daha yüksek fiyatlı olmasıdır (Kazancı, 2018: 28).

LMB dışında bölgesel olarak teverruk işlemine ilişkin alım satımın yapıldığı diğer bir borsa da Malezya Borsasıdır. Malezya Borsası teverruk işlemlerinin yalnızca anlaşma metni üzerinde değil fiili olarak gerçekleştiğine ilişkin şüphelerin giderilmesi için söz konusu kıymetli madenlerin teslimatını müşterinin isteği doğrultusunda fiziki olarak da sağlamaktadır. (Dusuki, 2010: 22) Bu borsada LMB’nin yaptığından farklı olarak alım satımı gerçekleşen çeşitli kıymetli madenler bulunmaktadır. Ham palmiye yağı ve polietilenin yanı sıra kereste ile ilgili işlemler de yapılmaktadır. Malezya Borsası İslami presinplere uyumlu kıymetli maden alım satımı yapan ilk borsa olması yönüyle de diğer borsalara öncülük etmiştir (Othman, 2016: 5).

Türkiye katılım bankalarında gerçekleşen teverruk işlemleri de dünyanın birçok ülkesinde yapılan uygulamalar gibi Londra Metal Borsası üzerinden gerçekleşmektedir.

Bu habere bakarak çalışmaya eklemeye yapılabilir. Zira yakın zamanda BIST’te de kıymetli maden alım satımı için bir piyasa oluşturulacak. Aşağıdaki linkten yararlanarak Türkiye’deki durumla ilgili gerekli eklemeye yapılabilir.

<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/emtia-yatirimcisi-islemlerini-yurt-icinde-yapabilecek/2610174>

4. ARAŞTIRMANIN AMACI KAPSAMI VE YÖNTEMİ

4.1. Amaç

Teverruk modeli İslam fıkıhçıların çoğunluğu itibarıyla uygulanması caiz görülen bir model olmasına karşın bazı İslam âlimlerince kullandırılması uygun görülmeyen bir modeldir. Yine bir kesim fıkıhçılar tarafından da belirli şartlar çerçevesinde teverruk modelinin kullandırılabilceği belirtilmiştir.

Çalışmanın amacı, hakkında kesin bir fikir birliği olmayan teverruk modelinin Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları tarafından kullandırılmasına ilişkin görüşlerin tespit edilmesi olarak ifade edilebilir.

4.2. Kapsam

Türkiye’de faaliyet gösteren iki kamu sermayeli katılım bankası olan Vakıf Katılım ile Ziraat Katılım ve üç özel katılım bankası olan Türkiye Finans, Kuveyt Türk ve Albaraka Türk olmak üzere beş katılım bankası çalışmanın kapsamına alınmıştır. Bu bankaların dışında henüz faaliyetlerine yeni başlamış olan Türkiye Emlak Katılım Bankasının teverruk kullanımına ilişkin bilgilere ulaşamamasından dolayı araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

4.3. Yöntem

Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankaları yetkilileri ile yüz yüze görüşme şeklinde yapılan araştırmanın yöntemi olarak Maxqda nitel veri analizi kullanılmıştır.

5. BULGULAR

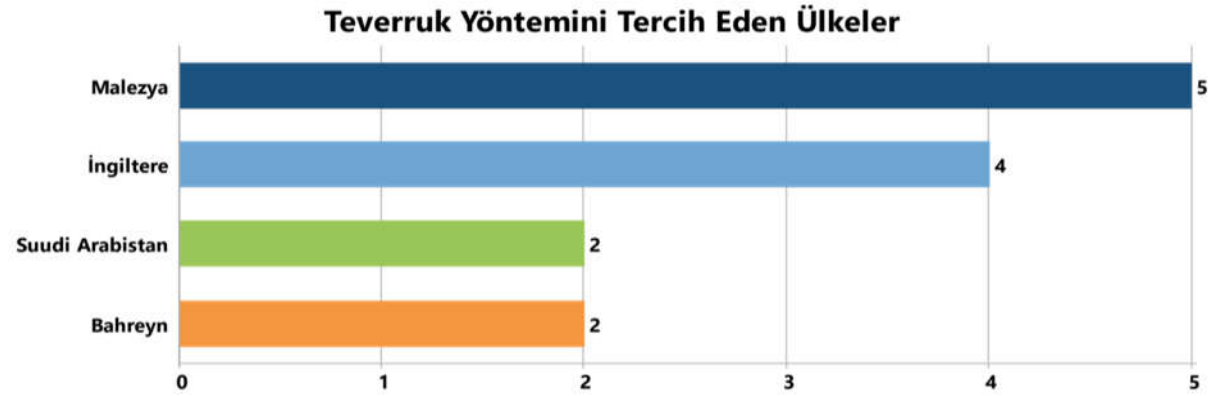
Araştırma problemine açıklık getirmesi adına yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular bu başlık altında sunulmuştur. Çalışmaya toplamda 5 katılımcı dahil olmuştur. Katılımcılar K1’den K5’e kadar kodlanmıştır.

Çalışma Şekil 1’de gösterildiği şekliyle 7 tema altında toplanmıştır. Bunlar; teverruk kayıtları, yasal düzenleme ve beklentiler, teverruk işlemlerinin kullanıldığı piyasa ve emtialar, teverruk kullanımı, konvansiyonel bankalardaki yöntemlere alternatif, teverruk yöntemi ve kamuoyu ilişkisi ve teverruk uygulamasını kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı faktörlerdir.

Şekil 1. Katılım bankalarının teverruk finansman yöntemini kullandırımları üzerine yapılan nitel araştırmaya ait kavram haritası

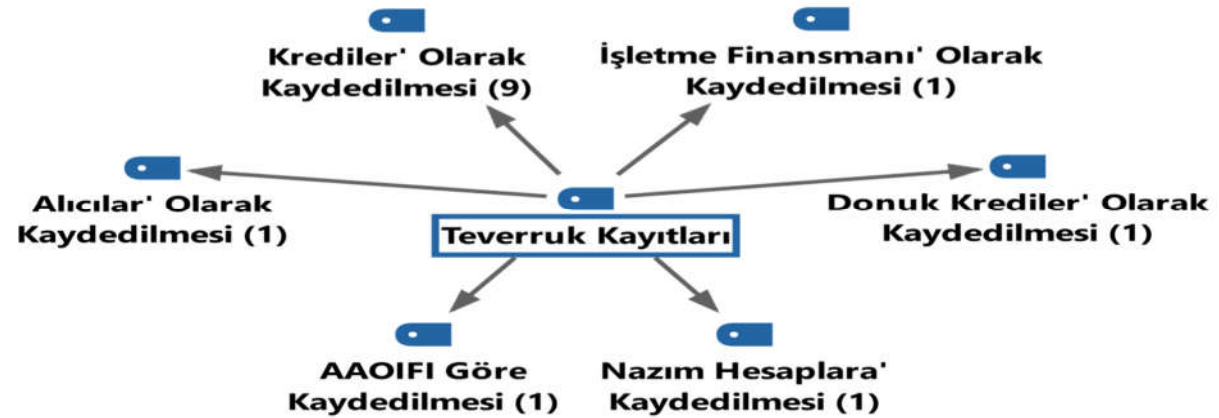
Araştırmaya katılan katılımcılara teverruk yöntemini tercih eden ülkelerin hangileri olduğu sorusu yöneltilmiştir. Bu bağlamda 5 katılımcının tamamı Malezya, 5 katılımcının 4'ü İngiltere, 5 katılımcının 2'si Suudi Arabistan ve 5 katılımcının 2'si Bahreyn'in teverruk yöntemini kullandığını belirtmiştir. (Grafik 1).

Grafik 1. Teverruk yöntemini tercih eden ülkeler

Teverruk Kayıtları

Araştırma kapsamında ele alınan ilk tema teverruk işlemine yönelik muhasebe kayıtları temasıdır. Teverruk kayıtları teması katılımcı ifadeleri doğrultusunda; krediler' olarak kaydedilmesi, işletme finansmanı' olarak kaydedilmesi, nazım hesaplara' kaydedilmesi, AAOIFI'ye göre kaydedilmesi, alıcılar' olarak kaydedilmesi ve donuk krediler' olarak kaydedilmesi olmak üzere 6 kod ile ifade edilmiştir. Teverruk kayıtları temasına ait kod alt kod modeli Şekil 2'de görülmektedir.

Şekil 2. Teverruk kayıtları temasına ait kod alt kod modeli

Katılımcılar tarafından teverruk hizmetleri temasında yoğun olarak ifade edilen kod krediler olarak kaydedilmesi kodudur. Katılımcılar teverruk işlemlerinin krediler hesabına kaydedildiğini belirtmişlerdir. K4 ve K5 kodlu katılımcıların konu hakkında aktardıkları bilgiler şöyledir:

"Bankamızın muhasebe ve vergi departmanı bu işlemi yapmaktadır. Ama krediler olarak kaydediliyor." (K4)

"Krediler" olarak gösteriliyor. (Nakit kullandırma olduğu için)." (K5)

Diğer kodlar ile ilgili katılımcılara ait ifadeler şu şekildedir:

"İşletme finansmanı altında kaydediliyor." (K5)

"Nazım hesaplara kaydediyoruz." (K4)

"Fakat 25 Ocak'ta yayımlanan Resmî Gazete'deki "Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" in 1 Ocak 2020 yılında uygulanacağı belirtilmiştir. Buna binaen kayıtlar o tarihten itibaren AAOIFI'nin yayımladığı standartlara göre yapılacaktır." (K2)

"Ödenir durumda olan krediler ise canlı alıcılar yani 150 no'lu hesaplarda gösterilir." (K1)

"Ödenmesi mümkün olmayacak seviyeye geldiğinde bunlar 10 ve alt hesaplarda (Donuk Krediler) gösterilir." (K1)

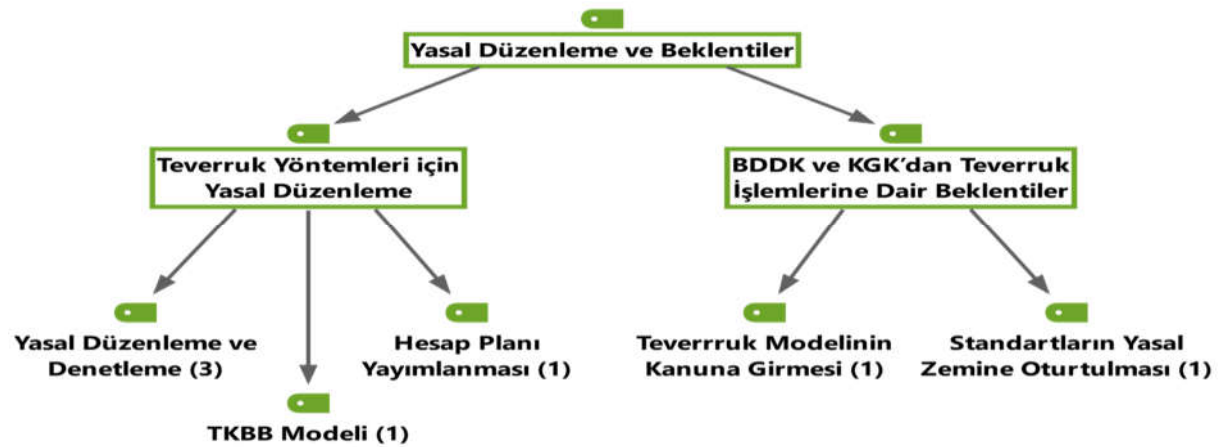
Tablo 1. Teverruk kayıtları temasına ait katılımcı ifade yoğunluğu

Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5
Teverruk Kayıtları					
Krediler' Olarak Kaydedilmesi	●	●	●	●	●
İşletme Finansmanı' Olarak Kaydedilmesi					●
Nazım Hesaplara' Kaydedilmesi				●	
AAOIFI Göre Kaydedilmesi		●			
Alıcılar' Olarak Kaydedilmesi	●				
Donuk Krediler' Olarak Kaydedilmesi	●				

Teverruk kayıtları hakkında görüşülen katılımcılar incelediğinde Tablo 1'de görüldüğü üzere katılımcılar konuyu farklı noktalarda değerlendirmişlerdir. Tablo 1'e göre katılımcılar "Krediler" olarak kaydedilmesi kodu ile ilgili yoğun görüşlerde bulunmuşlardır.

Yasal Düzenleme ve Beklentiler

Bu araştırma kapsamında ele alınan ikinci tema yasal düzenleme ve beklentiler temasıdır. Yasal düzenleme ve beklentiler teverruk yöntemleri için yasal düzenleme ile BDDK ve KGK'dan teverruk işlemlerine dair beklentiler olmak üzere 2 kategori ile belirtilmiştir. Yasal düzenleme ve beklentiler temasına ait hiyerarşik kod modeli Şekil 3'te görülmektedir.

Şekil 3. Yasal düzenleme ve beklentiler temasına ait hiyerarşik kod modeli

Teverruk Yöntemleri için Yasal Düzenleme

Yasal düzenleme ve beklentiler temasının ilk kategorisi olan teverruk yöntemleri için yasal düzenleme kategorisi katılımcı ifadeleri doğrultusunda; yasal düzenleme ve denetleme, TKBB modeli ve hesap planı yayımlanması olmak üzere 3 kod ile ifade edilmiştir.

Katılımcıların en fazla ifade ettikleri kod yasal düzenleme ve denetleme kodudur. Katılımcılar teverruk yöntemlerinde yasal düzenlemeye ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Kodları K1 ve K5 olan katılımcıların konuya dair ifadeleri şöyledir:

“Hükümetin değil öncelikle BDDK’nın ve KGK’nın İslami finansal işlemlerin kayıt ve raporlanması için ayrı bir hesap planı (AAOIFI ile uyumlu) yayımlaması gerekir. Bunun öncelikle danışma kurullarından ve düzenleyici kurullarca hazırlanması gerekir. Ayrıca bunun uygulanması için yasal alt yapı gerekir.” (K1)

“Teverruk çok zaruri ihtiyaç durumunda kullanılacak bir araç olduğu için teverrukun helal olmasına zarar gelmemesi adına tüm katılım bankalarının bu konuda denetlenmesi gerekir.” (K5)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod TKBB modeli kodudur. K2 kodlu katılımcı teverruk yöntemleri için TKBB modelinin uygulanabileceğini ifade etmiştir. Katılımcının ifadesi şöyledir:

“Beklentimiz yasal alt yapısı olmayan teverruk modelinin bir an önce kanuna girmesiydi. 25 Ocak’ta yayımlanan yönetmelik ile teverruk artık fon kullandırma yöntemleri arasında yer almaya başladığı için böyle bir çıkmaz kalmamış oldu. Katılım bankaları bu yasaya istinaden teverruk kullandırabileceklerdir.” (K2)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod ise standartların yasal zemine oturtulması kodudur. K1 kodlu katılımcı teverruk işlemlerinin yasal bir zemine oturtulması beklentisi içinde olduğunu belirtmiştir. Katılımcının ifadesi şöyledir:

“Standartların yasal zemine oturtulması (teverruk artık bir fon kullandırma yöntemi oldu) gerçekleşirse, teverruk kullandırılması ve dair yapılacak kayıtlar daha doğru olacaktır.” (K1)

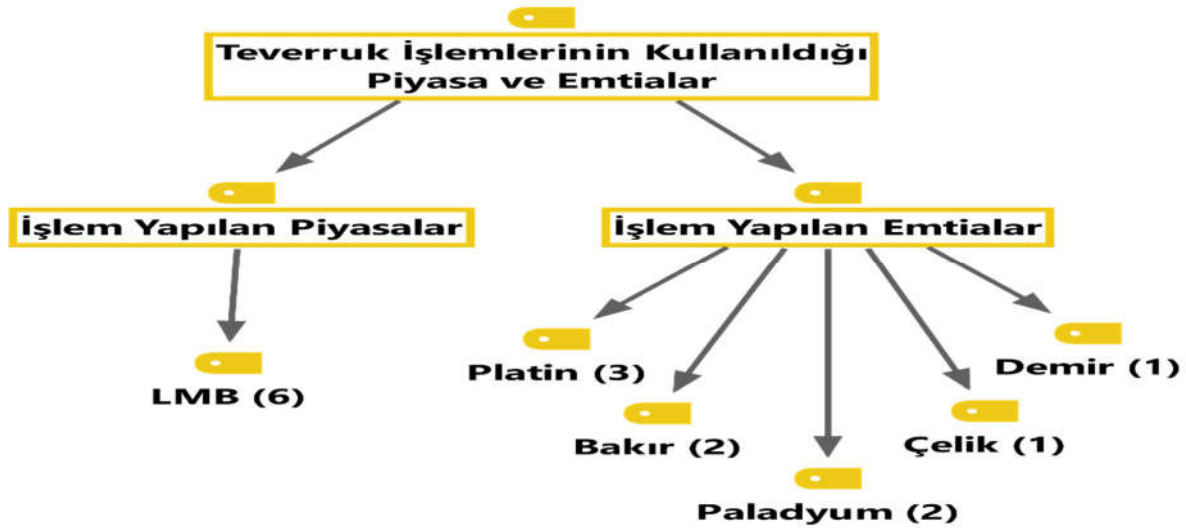
Tablo 2. Yasal düzenleme ve beklentiler temasına ait katılımcı ifade yoğunluğu

Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5
Yasal Düzenleme ve Beklentiler					
Teverruk Yöntemleri için Yasal Düzenleme					
TKBB Modeli		●			
Yasal Düzenleme ve Denetleme	●	●			●
Hesap Planı Yayımlanması	●				
BDDK ve KGK’dan Teverruk İşlemlerine Dair Beklentiler					
Teverruk Modelinin Kanuna Girmesi		●			
Standartların Yasal Zemine Oturtulması	●				

Yasal düzenleme ve beklentiler hakkında ilgili katılımcı görüşleri katılımcı bazlı incelendiğinde Tablo 2’de belirtildiği üzere yasal düzenleme ve beklentiler ile ilgili K1, K2 ve K5 kodlu katılımcılar eşit yoğunlukta ifadelerde bulunmuşlardır.

Teverruk İşlemlerinin Kullanıldığı Piyasa ve Emtialar

Araştırma kapsamında ele alınan üçüncü tema teverruk işlemlerinin kullanıldığı piyasa ve emtialar temasıdır. Teverruk işlemlerinin kullanıldığı piyasa ve emtialar teması işlem yapılan piyasalar ve işlem yapılan emtialar olarak 2 kategori ile ifade edilmiştir. Teverruk işlemlerinin kullanıldığı piyasa ve emtialar temasına dair hiyerarşik olarak ifade edilen kod modeli Şekil 4’te görülmektedir.

Şekil 4. Teverruk işlemlerinin kullanıldığı piyasa ve emtialar temasına ait hiyerarşik kod modeli

İşlem Yapılan Piyasalar

İlk kategori olan işlem yapılan piyasalar katılımcı ifadeleri doğrultusunda yalnızca LMB olarak ifade edilmiştir. Katılımcıların LMB kodu ile ilgili ifadeleri şöyledir:

“LMB üzerinden yapılmaktadır.” (K2, K3, K4)

İşlem Yapılan Emtialar

Teverruk işlemlerinin kullanıldığı piyasa ve emtialar temasının ikinci kategorisi olan işlem yapılan emtialar katılımcı ifadeleri doğrultusunda; platin, bakır, paladyum, çelik ve demir olmak üzere 5 kod ile ifade edilmiştir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“LMB’de yapılıyor. Platin, demir, bakır, çelik.” (K4)

“LMB’de yapılmaktadır. Platin, Paladyum.” (K3)

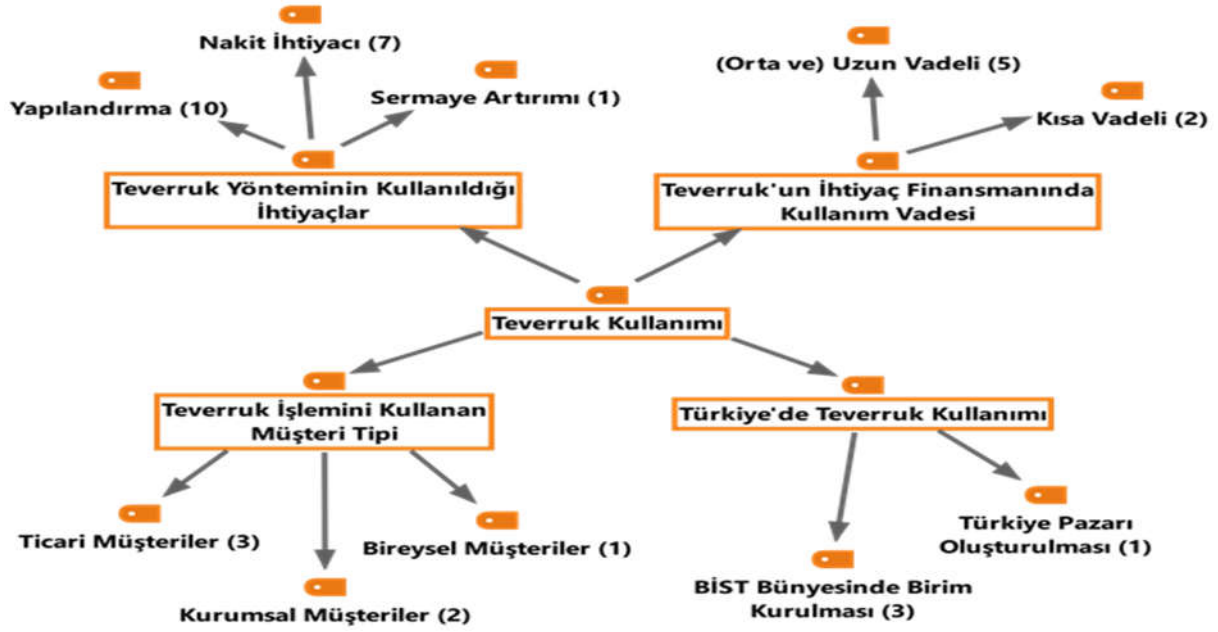
Tablo 3. Teverruk işlemlerinin kullanıldığı piyasa ve emtialar temasına ait katılımcı ifade yoğunluğu

Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5
Teveeruk İşlemlerinin Kullanıldığı Piyasa ve Emtialar					
İşlem Yapılan Piyasalar					
LMB	●	●	●	●	●
İşlem Yapılan Emtialar					
Çelik				●	
Demir				●	
Bakır		●		●	
Paladyum		●	●		
Platin		●	●	●	

Teverruk işlemlerinin kullanıldığı piyasa ve emtialarına yönelik katılımcı görüşlerini katılımcı bazlı inceleyecek olursak Tablo 3’te belirtildiği üzere katılımcılar farklı noktalarda farklı yoğunluklarda değerlendirmeler yapmışlardır. En yoğun görüşleri K4 kodlu katılımcı yapmıştır.

Teverruk Kullanımı

Araştırma kapsamında ele alınan dördüncü tema teverruk kullanımı temasıdır. Teverruk kullanımı teması, teverrukun ihtiyaç finansmanında kullanım vadesi, teverruk yönteminin kullanıldığı ihtiyaçlar, Türkiye’de teverruk kullanımı ve teverruk işlemini kullanan müşteri tipi olmak üzere 4 kategori altında incelenmiştir. Teverruk kullanımının hiyerarşik kod ile gösterildiği model Şekil 5’de görülmektedir.

Şekil 5. Teverruk kullanımı temasına ait hiyerarşik kod modeli

Teverruk'un İhtiyaç Finansmanında Kullanım Vadesi

Teverruk kullanımı temasının ilk kategorisi olan teverrukun ihtiyaç finansmanında kullanım vadesi (orta ve) uzun vadeli ve kısa vadeli olmak üzere 2 kod ile belirtilmiştir. Katılımcılar (orta ve) uzun vadeli kullanım ile ilgili daha yoğun görüşlerde bulunmuşlardır. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Genelde 36 ay vadeli teverruk kullanılabilmektedir. Çünkü daha çok yapılandırma amaçlı teverruk kullanıldığından zaten vadesinde ödenmeyen borç için yeniden kullanıldığı için yeni vadede uzun vade olarak tercih edilmektedir. Fakat nakit finansmana ihtiyacı olanlar kısa vadeli tercih edebilmektedirler.” (K1)

“Yapılandırma amacıyla kullanılan bir finansman yöntemi olduğundan genelde uzun vadeli olmaktadır. Ama banka politikalarına uygun olması şartıyla kısa vadeli de olması mümkündür.” (K2)

Teverruk Yönteminin Kullanıldığı İhtiyaçlar

Teverruk kullanımı temasının ikinci kategorisi olan teverruk yönteminin kullanıldığı ihtiyaçlar kategorisi katılımcı ifadeleri doğrultusunda; yapılandırma, nakit ihtiyacı ve sermaye artırımı olarak ifade edilmiştir. Bunlar da 3 kod ile ifade edilmiştir.

Katılımcıların yoğun olarak ifade ettiği kod yapılandırma kodudur. Katılımcılar teverruk yönteminin genel olarak işletmelerin borçlarını yapılandırma ihtiyacı için kullandıklarını belirtmişlerdir. K4 ve K5 kodu ile gösterilen katılımcıların konuya dair ifadeleri şöyledir:

“Genelde üretim yapan işletmelerin borçlarının yapılandırılması için kullanılır.” (K4)

“%99 yapılandırma amaçlı kullanılır. Bu da fatura ibrazı ve bu ibrazı alınacak uygunluk durumunda kullanılır.” (K5)

Katılımcıların belirttiği diğer kodun nakit ihtiyacı kodu olduğu görülmektedir. Katılımcılar teverruk yönteminin nakit ihtiyacını karşılamak için kullanıldığını ifade etmişlerdir. K1 ve K2 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

“Çoğunlukla nakit ihtiyacı olan müşteriler tercih ederler.” (K1)

“Arabistan'da nakit ihtiyacı ve yapılandırma amacıyla kullanılmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla Malezya'da tamamen nakit ihtiyacı için kullanılmaktadır.” (K2)

Katılımcılar tarafından ifade edilen son kod ise sermaye artırımı kodudur. K1 kodlu katılımcı teverruk ihtiyacının sermaye artırımı için kullanıldığını şu sözlerle aktarmıştır:

“İki tür müşteri de teverruk yöntemini kullanmaktadır. Ama çoğunlukla üretim yapan işletmeler sermayelerini artırmak için teverruk yöntemini tercih etmektedirler.” (K1)

Türkiye'de Teverruk Kullanımı

Teverruk kullanımı temasının üçüncü kategorisi olan Türkiye’de teverruk kullanımı kategorisi katılımcı ifadeleri doğrultusunda; BİST bünyesinde birim kurulması ve Türkiye pazarı oluşturulması şeklinde 2 kod ile ifade edilmiştir. Katılımcılar BİST bünyesinde birim kurulması kodu ile ilgili yoğun ifadelerde bulunmuşlardır. Katılımcılar tarafından Türkiye’de konu olacak bir piyasa olmadığından işlemlerin LMB üzerinden yapıldığını ve bu sebeple Türkiye’de BİST bünyesinde bir birim kullanılması gerektiği belirtilmiştir. K1 ve K3 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şöyledir:

“Türkiye’de konu emtia alış satışı yapılacak piyasa / borsa olmadığından işlemler LMB üzerinden yapılmakta ve aracılık komisyonları (Broker’ların aldığı komisyon) da bir maliyet oluşturmaktadır. Bunları bertaraf edebilmek için Borsa İstanbul (BİST) bünyesinde bir birim kurulabilir. Bu anlamda İstanbul’un bir finans merkezi yapılması da göz önüne alınırsa bu kapsamda bir çalışma yapılabilir. Bu aynı zamanda konu emtianın fiziki olarak istenildiği zaman ulaşılabilirliğini kolaylaştıracaktır. Böylelikle teverruk konusu mallar da hayali işlemlere konu olan mallar değil de gerçekte var olan mallar olacaktır.” (K1)

“LMB yerine BİST bünyesinde bir pazar oluşturulabilir.” (K3)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod ise Türkiye pazarı oluşturulmasıdır. K4 kodlu katılımcının ifadeleri şöyledir:

“Müşterilere konu hakkında bilgilendirme yapılmalı, Türkiye’de bir pazarı olmalı.” (K4)

Teverruk İşlemini Kullanan Müşteri Tipi

Teverruk kullanımı temasının son kategorisi olan Teverruk işlemini kullanan müşteri tiplerinin katılımcı ifadeleri doğrultusunda; ticari müşteriler, kurumsal müşteriler ve bireysel müşteriler olduğu görülmektedir. Bunlar da yine 3 kod ile ifade edilmiştir. Katılımcılar ticari müşteri ve kurumsal müşterilerin teverruk işlemlerini daha yoğun bir şekilde kullandıklarını ifade etmişlerdir. K2, K3 ve K4 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şöyledir:

“Genelde yapılandırma amacıyla kullanıldığından ticari müşterilere kullanılmaktadır.” (K2)

“Daha çok kurumsal işletmeler tercih etmektedir” (K3)

“Ticari ve bireysel müşterilerin ikisi de var.” (K4)

Tablo 4. Teverruk kullanımı temasına ait katılımcı ifade yoğunluğu

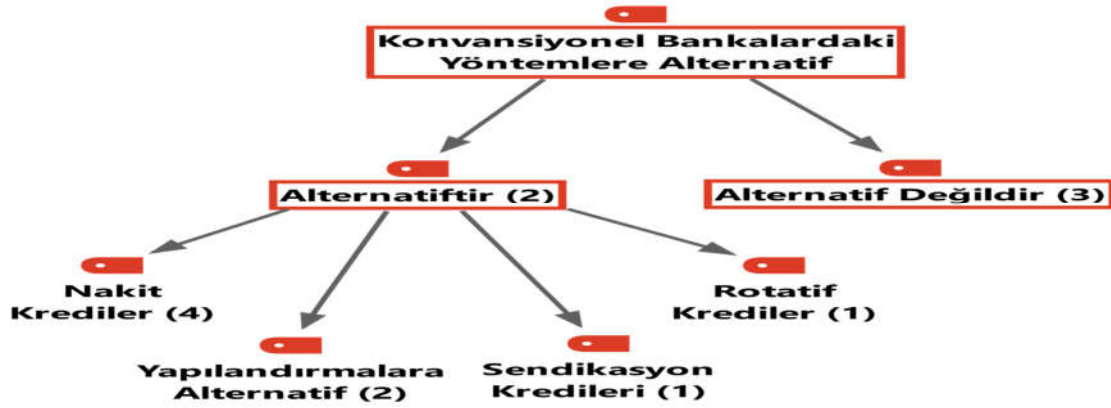
Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5
Teverruk Kullanımı					
Teverruk'un İhtiyaç Finansmanında Kullanım Vadesi					
(Orta ve) Uzun Vadeli					
Kısa Vadeli					
Teverruk Yönteminin Kullanıldığı İhtiyaçlar					
Yapılandırma					
Nakit İhtiyacı					
Sermaye Artırımı					
Türkiye'de Teverruk Kullanımı					
Türkiye Pazarı Oluşturulması					
BİST Bünyesinde Birim Kurulması					
Teverruk İşlemini Kullanan Müşteri Tipi					
Bireysel Müşteriler					
Ticari Müşteriler					
Kurumsal Müşteriler					

Teverruk kullanımı ile ilgili katılımcı görüşlerini katılımcı bazlı incelediğimizde Tablo 4’te görüldüğü üzere katılımcılar farklı noktalarda değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Tablo 4’e göre katılımcıların çoğu yapılandırma ve nakit ihtiyacı kodlarından yoğun olarak bahsetmişlerdir.

Konvansiyonel Bankalardaki Yöntemlere Alternatif

Bu araştırma kapsamında ele alınan beşinci tema konvansiyonel bankalardaki yöntemlere alternatif temasıdır. Konvansiyonel Bankalardaki Yöntemlere Alternatif teması alternatif ve alternatif değildir üzere 2

kategori ile belirtilmiştir. Konvansiyonel bankalardaki yöntemlere alternatif temasına ait hiyerarşik kod modeli Şekil 6'da görülmektedir.

Şekil 6. Konvansiyonel bankalardaki yöntemlere alternatif temasına ait hiyerarşik kod modeli

Alternatiftir

Konvansiyonel bankalardaki yöntemlere alternatif temasının ilk kategorisi olan alternatiftir kategorisi katılımcı ifadeleri doğrultusunda; nakit krediler, yapılandırmalara alternatif, sendikasyon kredileri ve rotatif krediler olarak 4 kod halinde ifade edilmiştir. Katılımcılar tarafından genel olarak ifade edilen kod nakit krediler kodudur. Katılımcılar tevrruk yönteminin nakit alınan kredilere alternatif olduğunu ifade etmişlerdir. K3 ve K5 kodu ile gösterilen katılımcıların konu ile ilgili ifadeleri şöyledir:

“Nakit kredi kullanılmasına ve kredi yapılandırmasına alternatiftir. (K3)

“Nakit kredisine karşılık geliyor.” (K5)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kodlar ile ilgili ifadeler şu şekildedir:

“Yapılandırmalara alternatif bir modeldir. Bankalar açısından ise likidite ihtiyacına binaen kullanılan sendikasyon kredilerine alternatif olmaktadır.” (K2)

“Rotatif kredilere ve ihtiyaç kredilerine alternatif olmaktadır. (K4)

Alternatif Değildir

Konvansiyonel bankalardaki yöntemlere alternatif temasının ikinci kategorisi alternatif değildir kategorisidir. Katılımcılar tevrruk yönteminin konvansiyonel bankalarda kullanılan yöntemlere tamamıyla alternatif olmadığını belirtmişlerdir. K1 ve K4 kodlu katılımcıların ifadelerinde konu ile ilgili görüşleri şöyledir:

“Tamamen alternatif değildir. Çünkü tevrruk genelde üretim yapan işletmelere kullanılmaktadır. Ve yüksek meblağlarda tevrruk kullanılır. Yapılandırma yapılması ise banka politikalarınca olmaktadır. Her borçlu için yapılandırma yapılmayabilir.” (K1)

“Zaruri haller dışında kullanılırsa evet alternatiftir. Fakat biz cevaz alarak işlem yapmamız gerektiği için ve çoğu durumda cevaz verilmediği için tam olarak alternatif değildir.” (K4)

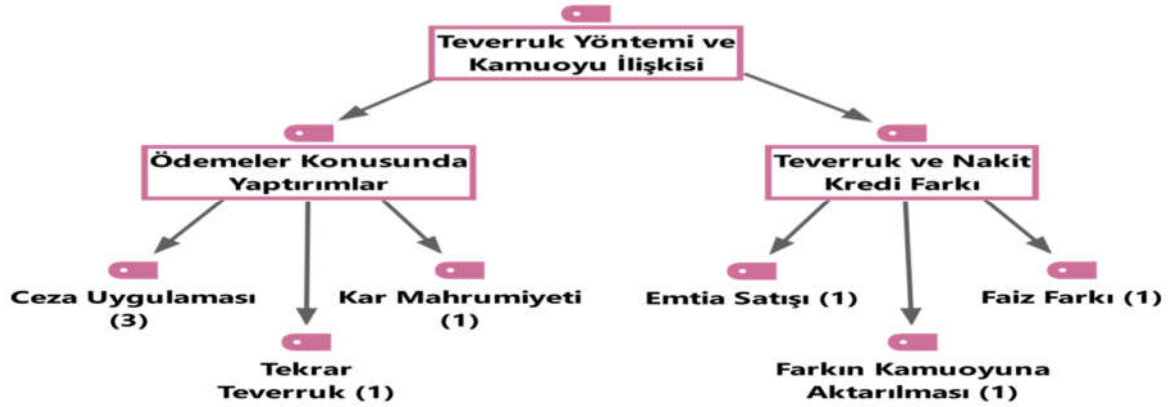
Tablo 5. Konvansiyonel bankalardaki yöntemlere alternatif temasına ait katılımcı ifade yoğunluğu

Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5
✓ Konvansiyonel Bankalardaki Yöntemlere Alternatif					
✓ Alternatiftir		•		•	
• Sendikasyon Kredileri		•			
• Rotatif Krediler				•	
• Yapılandırmalara Alternatif		•	•		
• Nakit Krediler	•		•	•	•
• Alternatif Değildir	•		•		•

Konvansiyonel bankalardaki yöntemlere alternatif ile ilgili katılımcı görüşlerini katılımcı bazlı incelediğimizde Tablo 5'te görüldüğü üzere konvansiyonel bankalardaki yöntemlere alternatif ile ilgili katılımcılar eşit yoğunlukta ifadelerde bulunmuşlardır.

Teverruk Yöntemi ve Kamuoyu İlişkisi

Bu araştırma kapsamında ele alınan altıncı tema teverruk yöntemi ve kamuoyu ilişkisi temasıdır. Teverruk yöntemi ve kamuoyu ilişkisi teması teverruk ve nakit kredi farkı ve ödemeler konusunda yaptırımlar olmak üzere 2 kategori ile belirtilmiştir. Teverruk yöntemi ve kamuoyu ilişkisi temasına ait hiyerarşik kod modeli Şekil 7’de görülmektedir.

Şekil 7. Teverruk yöntemi ve kamuoyu ilişkisi temasına ait hiyerarşik kod modeli

Ödemeler Konusunda Yaptırımlar

Teverruk yöntemi ve kamuoyu ilişkisi temasının ilk kategorisi olan ödemeler konusunda yaptırımlar kategorisi katılımcı ifadeleri doğrultusunda; ceza uygulaması, tekrar teverruk ve kar mahrumiyeti olarak 3 kod ile ifade edilmiştir.

Katılımcılar tarafından en fazla ifade edilen kod ceza uygulaması kodudur. Katılımcılar müşteriler tarafından taksitlerin ödenmemesi durumunda ceza uyguladıklarını belirtmişlerdir. K4 ve K5 kodlu katılımcıların konu hakkında görüşleri şöyledir:

“İnisiyatifte bağlıdır. Üç defa gecikmede (3 x 30 gün) ceza uygulayamayabiliyoruz. Ceza uygulanacağı zaman varsa ipotekli malı onu alabiliyoruz. Yoksa söz konusu tutarı zarar olarak kaydediyoruz. (K4)

“Ceza uygulanır. Ceza tutarı da helal bir gelir olmadığından o para bankada kullanılmaz. Yardıma muhtaçlara verilir.” (K5)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kodlar tekrar teverruk ve kar mahrumiyeti kodlarıdır. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Tekrar teverruk yapılır, tekrar yapılır.” (K2)

“Teverruk kredisinde kullanılan oran üzerinden kar mahrumiyeti işletilir.” (K3)

Teverruk ve Nakit Kredi Farkı

Teverruk yöntemi ve kamuoyu ilişkisi temasının ikinci kategorisi olan teverruk ve nakit kredi farkı kategorisi katılımcı ifadeleri doğrultusunda; emtia satışı, farkın kamuoyuna aktarılması ve faiz farkı olmak üzere 3 kod ile ifade edilmiştir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“İnsanlar katılım bankalarından nakit kredi alamayacaklarını bildikleri için, banka da politikası gereği vermediği için bunun nakit krediden farkı anlatılabilir. Teverrukta emtia üçüncü ilgisiz bir tarafa satıldığı için i’ne satışından farklıdır.” (K1)

“Nakit kredi yönteminde, verilen paradan daha fazla para istenir. Bu faizdir. Teverrukta ise emtia alışı satışından faize girmemektedir.” (K2)

“Teverrukta emtia üçüncü ilgisiz bir tarafa satıldığı için i’ne satışından farklıdır.” (K3)

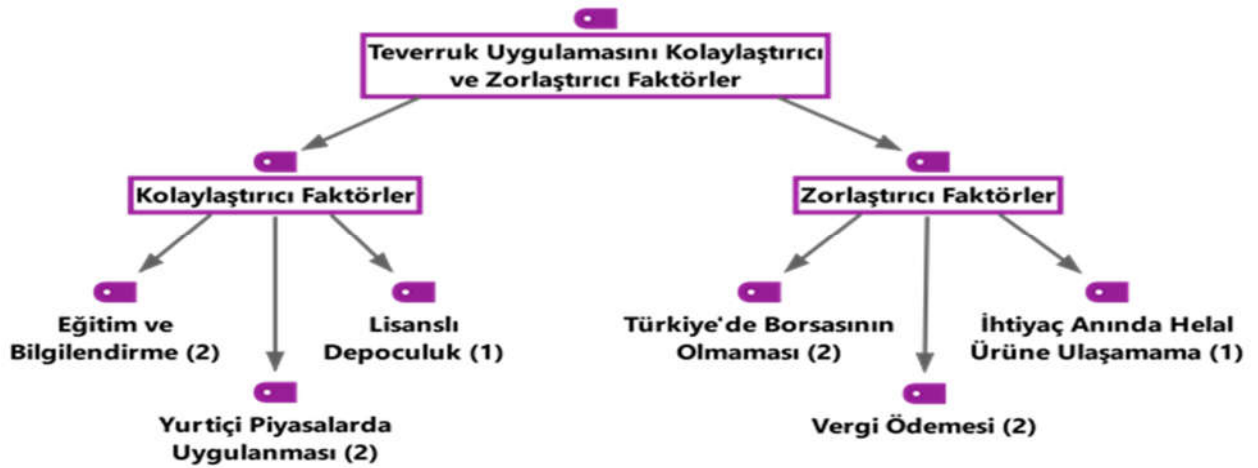
Tablo 6. Teverruk yöntemi ve kamuoyu ilişkisi temasına ait katılımcı ifade yoğunluğu

Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5
Teverruk Yöntemi ve Kamuoyu İlişkisi					
Teverruk ve Nakit Kredi Farkı					
Emtia Satışı			•		
Faiz Farkı		•			
Farkın Kamuoyuna Aktarılması	•				
Ödemeler Konusunda Yaptırımlar					
Ceza Uygulaması	•			•	•
Kar Mahrumiyeti			•		
Tekrar Teverruk		•			

Teverruk yöntemi ve kamuoyu ilişkisi ile ilgili katılımcı görüşleri katılımcı bazlı incelendiğinde Tablo 6'daki gibi teverruk yöntemi ve kamuoyu ilişkisi ile ilgili katılımcılar eşit yoğunluklarda ifadelerde bulunmuşlardır.

Teverruk Uygulamasını Kolaylaştırıcı ve Zorlaştırıcı Faktörler

Bu araştırma kapsamında ele alınan son tema teverruk uygulamasını kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı faktörler temasıdır. Teverruk uygulamasını kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı faktörler teması kolaylaştırıcı faktörler ve zorlaştırıcı faktörler olmak üzere 2 kategori ile belirtilmiştir. Teverruk uygulamasını kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı faktörler temasına ait hiyerarşik kod modeli Şekil 8'de görülmektedir

Şekil 8. Teverruk uygulamasını kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı faktörlere ait hiyerarşik kod modeli

Kolaylaştırıcı Faktörler

Teverruk uygulamasını kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı faktörler temasının ilk kategorisi olan kolaylaştırıcı faktörler kategorisi katılımcı ifadeleri doğrultusunda; eğitim ve bilgilendirme, yurt içi piyasalarda uygulanması ve lisanslı depoculuk olmak üzere 3 kod ile ifade edilmiştir.

Katılımcıların en fazla ifade ettiği kodlar eğitim ve bilgilendirme kodu ile yurt içi piyasalarda uygulanması kodudur. Katılımcılar eğitim seviyelerine göre teverruk uygulamasının hem müşterilere hem de personele anlatılması gerektiğini belirtmişlerdir. K4 ve K5 kodlu katılımcılar şunları ifade etmişlerdir:

“Bölgelerin eğitim seviyelerine göre teverruku anlatmamız gerekiyor.” (K4)

“Yaygınlaşmaması gerekir. Bunun sebebini de hem personele hem müşteriye iyice anlatılması lazım.” (K5)

Ayrıca katılımcılar teverruk yönteminin yurtiçi piyasalarda uygulanması halinde sürecin daha kolay olacağını belirtmişlerdir. K1 ve K3 kodlu katılımcıların konu ile ilgili ifade ettikleri uygulamalar şunlardır:

“BDDK’de fon kullandırma yöntemleri arasına teverruk eklendiği için kullanım daha kolaylaştı. Türkiye piyasasında yapılabilirse daha da kolaylaşacaktır.” (K1)

“Yurt içi piyasalarda yapılabilirse daha kolaylaşacaktır.” (K3)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod ise lisanslı depoculuk kodudur. K2 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

“Lisanslı depoculuk yöntemi olabilir.” (K2)

Zorlaştırıcı Faktörler

Teverruk uygulamasını kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı faktörler temasının ikinci kategorisi olan zorlaştırıcı faktörler kategorisi katılımcı ifadeleri doğrultusunda; vergi ödemesi, Türkiye’de borsasının olmaması ve ihtiyaç anında helal ürüne ulaşamama olmak üzere 3 kod ile gösterilmiştir.

Katılımcıların yoğun olarak ifade ettiği kodlar vergi ödemesi ve Türkiye’de borsasının olmaması kodlarıdır. Katılımcılar mevcut mevzuatta malın satın alınıp satılması sürecinde vergi ödemesine tabi olması sebebiyle zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. K2 kodlu katılımcının ifadeleri şöyledir:

“Şu anki mevzuatta malın alınıp satılmasında her defasında fatura kesilip vergi ödenmesinden ötürü küçük bir zorluk var diyebiliriz. Bu mevzuat düzenlenirse daha da yaygınlaşır.” (K2)

Ayrıca katılımcılar Türkiye’de bir borsasının olmamasını teverruk uygulamasını zorlaştırıcı bir faktör olarak belirtmişlerdir. K1 ve K3 kodlu katılımcıların konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Türkiye’de bir borsası olmaması oldukça zor bir durumdur. Banka kayıtları açısından AAOIFI uygulanmaması da zor olmaktadır.” (K1)

“Türkiye’de borsası olmaması, vergi probleminin olmasıdır. (K3)

Katılımcılar tarafından ifade edilen diğer kod ise ihtiyaç anında helal ürüne ulaşamama kodudur. K4 kodlu katılımcının ifadesi şöyledir:

“Bazen LMB’den ihtiyaç olduğu anda emtianın satın alınamaması durumu işimizi zorlaştırıyor. Emtia satın aldığımız firmanın helal işler yapan firma olması gerektiği için bunun seçimi konusundaki gecikmelerden dolayı zorluk yaşıyoruz.” (K4)

Tablo 7. Teverruk uygulamasını kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı faktörler temasına ait katılımcı ifade yoğunluğu

Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5
Teverruk Uygulamasını Kolaylaştırıcı ve Zorlaştırıcı Faktörler					
Kolaylaştırıcı Faktörler					
Eğitim ve Bilgilendirme				●	●
Yurtiçi Piyasalarda Uygulanması	●		●		
Lisanslı Depoculuk		●			
Zorlaştırıcı Faktörler					
Vergi Ödemesi		●	●		
Türkiye’de Borsasının Olmaması	●		●		
İhtiyaç Anında Helal Ürüne Ulaşamama				●	

Teverruk uygulamasını kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı faktörler ile ilgili katılımcı görüşleri katılımcı bazlı incelendiğinde Tablo 7’de görüldüğü üzere teverruk uygulamasını kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı faktörler ile ilgili katılımcılar eşit yoğunluklarda ifadelerde bulunmuşlardır.

Şekil 9. Kod bulutu

Katılımcı ifadelerinin yoğunluğa göre dağılımı Şekil 9'da gösterilmektedir. Daha büyük puntolu olarak gösterilen kodlar daha yoğun olarak kullanılan ifadeleri gösterirken daha küçük puntolu olan ifadeler, kodların daha az yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Teverruk fon kullandırma modeli Türkiye'deki katılım bankalarının yakın zamanda kullanmaya başladıkları bir üründür. Konvansiyonel bankaların müşterilerine kullandırdıkları "krediler"e alternatif olacağı düşünülerek katılım bankalarının tercih ettiği bu modelin organize edilmiş modeli dünya çapında da geçmişi çok eskiye dayanan bir yöntem değildir.

Teverruk modeli katılım bankalarının mevcut kullandırdıkları murabaha yöntemine benzemesi yönüyle de katılım bankalarının çok fazla yabancı oldukları bir model değildir. "Commodity Murabaha" adı ile yabancı bazı uygulamaları bulunan bu model "emtia murabahası" olarak da bilinmektedir.

Teverruk modeli hakkında İslam fıkıhçıları ve İslami finans kuruluşlarının danışma kurulları tarafından net bir şekilde kullanılmasına cevap verildiği bir konu olmamakla beraber kesin olarak yasaklanan bir model değildir. Kullanımı belirli şartlar dahilinde mümkün olan teverruk modeli bu anlamda bazı katılım bankalarınca yaygın şekilde kullandırılırken bazı bankalarca da kullanımı oldukça sınırlı kalmaktadır. Teverruk kelimesinin nakit bulma anlamına gelen bir kavram olduğu düşünüldüğünde teverrukun kesinlikle nakit paraya ihtiyacı olan ve bir şekilde bu ihtiyacı giderememiş kişiler veya kurumlarca tercih ediliyor olması beklenmektedir. Bu anlamda teverruk kullanımı sonucu elde edilen nakdin bir borcun ödenmesi, önemli bir ihtiyacın giderilmesi veya daha önce kullandırılan ve ödenemeyen bir teverruk borcunun ödenmesi amaçlı kullanılması gerekmektedir. Dolayısıyla teverruk kullanımı sonucu elde edilen nakdin bir yatırım veya ticaret için kullandırılması mümkün değildir.

Türkiye'deki katılım bankaları ile yüz yüze görüşme şeklinde yapılan bu çalışmada katılım bankaları yetkililerine 28-30 adet soru sorulmuştur. MAXQDA nitel veri analiz yöntemi ile analiz edilen bu sorular kodlanarak katılımcıların birbirlerine benzer veya birbirlerinden farklı verdiği cevaplar analiz edilmiştir.

Çalışma sonucunda halihazırda tüm katılım bankalarının teverruk modelini kullandıkları tespit edilmiştir. Çalışma bulgularından hareketle katılımcıların teverruk modelinin zorlaştırıcı yönlerine bakıldığında ortak verdikleri cevap Türkiye'de bir metal borsasının olmaması olarak belirlenmiştir. Yabancı bir borsa ile işlem yapmak zorunda kalan katılım bankaları alacakları emtianın kesinlikle helal işler yürüten bir işletmeden alınması gerektiğini araştırmak durumunda kalmaktadırlar. Bunun bir sonucu olarak işlemlerin uzun sürede bitmesi gibi bir sonuçla karşı karşıya kalmaktadır.

Çalışmadan elde edilen bulgulardan hareketle Türkiye'de teverruk kullanımında işlemlerin kolaylaşması veya akıldaki şüpheleri giderilmesi adına birtakım önerilerde bulunulmasının yararlı olacağı düşünülmüştür:

Özellikle kullanılan teverruk finansmanının muhasebe kayıt işlemlerine bakıldığında ticari bankalarda kullanılan "krediler" gibi bir hesaba kaydedilmesi işlemlerin krediler gibi algılanmasına sebep olmaktadır. Bunun için uluslararası muhasebe standartlarında veya tek düzen hesap planında bu işlemler için bir hesap kodu ve adının kullanılması gerekmektedir.

Teverruk işlemlerinin yurt dışında bir emtia piyasasında yapıyor olması, emtiaların alınıp satıldığına ilişkin tereddütlerin oluşmasına sebep olmaktadır. Bu anlamda teverruk modeli alt yapısına uygun bir piyasanın Türkiye'de oluşturulması faydalı olacaktır. Özellikle alım satımı yapılan emtiaların, kıymetli madenlerin de fiziki olarak bulundurulması hem akıllardaki şüpheleri giderecek hem de uygulamanın İslami prensipler çerçevesinde yapıyor hâle gelmesini sağlayacaktır.

Teverruk modelinin her zaman kullanılacak bir model olmadığı ve kesinlikle çok sıkıntıya düşen birinin ihtiyacını gidermek üzere kullanılması gereken bir model olduğuna daha önce değinilmişti. Bu anlamda gerek yeterli bilgi sahibi olmayan katılım banka personellerine gerekse katılım bankaları müşterilerine bu konunun muhakkak anlatılması gerekmektedir.

Gerek katılım bankalarında yeni işe başlayan personellere gerekse bankalarda çalışmaya aday bölümlerden mezun olacak öğrencilere birer müfredat halinde genelde katılım bankaları çalışma prensipleri özelde teverruk modeline ilişkin eğitimlerin verilmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Shaharuddin, A. (2013). *Is Bay' Al-Tawarruq a Better Alternative in Fufilling Islamic*. Is Bay' Al-Tawarruq a Better Alternative in Fufilling Islamic <https://islamicmarkets.com/publications/is-bay-al-tawarruq-a-better-alternative-in-fulfilling-islamic-finance>
- AAOIFI. (2015). Faizsiz Finans Standardı 30: Teverruk. AAOIFI içinde, *Faizsiz Finans Standartları* (s. 739-753). İstanbul: AAOIFI - TKBB.
- Ahmad, E. F., Shiham, M., Tarmizi,, N., Jibril, S., Djama, S., & Muneeza, A. (2017). Tawarruq as a Product for Financing within the Islamic Banking System: A case study of Malaysian Islamic Banking System. *International Journal of Management and Applied Research*, 4(1), 31-43.
- Arpağ, C., & Uçar, M. (2018). İslami bankacılıkta kullanılan teverruk ve günümüz uygulamaları. *Journal of Social And Humanities Sciences Research*, 5(24), 1537-1543.
- Çakır, M. (2018). *İslam hukuku açısından teverruk işlemleri*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Çemberlitaş, İ. (2019). *AAOIFI ve UFRS'ye göre teverruk uygulaması, muhasebeleştirilmesi ve raporlanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi.
- Çemberlitaş, İ. (2022). Katılım bankalarının fon sağlama yöntemlerinden biri: Teverruk modeli ve geleneksel bankalardaki yapılandırma modeli ile karşılaştırılması . *II. International Siirt Scientific Research Congress*, (s. 84-85). Siirt.
- Çemberlitaş, İ., & Erkuş, H. (2021). *Bir fon kullandırma yöntemi olarak teverruk modeli: AAOIFI ve UFRS'ye göre muhasebeleştirilme esasları*. Ekin Yayınevi.
- Çetmi, D. (2018). *İslam Hukukunda Teverruk ve Günümüz Uygulaması (Yayınlanmış Doktora Tezi)*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Dusuki, A. W. (2010). Can Bursa Malaysia's Suq Al-Sıla (Commodity Murabahah House) Resolve The Controversy Over Tawarruq. *International Shariah Research Academy for Islamic Finance*, 1-28.
- Erdem, M., & Tatlı, H. (2020). *Teorik ve Pratik Bakımdan Dünya'da ve Türkiye'de İslami Finans*. Gazi Kitabevi.
- Gazete, R. (2006). *Bankaların likidite yeterliliğinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin yönetmelik*.

- Hadžić, F., & Hanić, A. (2015). Specifics of tawarruq financing models in ıslamic banking. *4th International Scientific Conference "Economy of integration": Challenges of Economy in Environment Under Crisis* (s. 123-149). Tuzla : ICEI 2015.
- Kazancı, F. (2018). Türkiye'de faizsiz bankacılık prensiplerine uygun teverruk pazarı: Ürün ihtisas borsası. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 4(1), 17-47.
- KGK. (2022). *Faizsiz Finans Muhasebe Standardı 28 (Murabaha ve Diğer Vadeli Satışlar)*. Mayıs 13, 2022 tarihinde Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu: <https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/PDF%20linkleri/standartlar%20ve%20ilke%20kararlar%C4%B1/FFMS/FFMS%2028%20-%20Mur%C3%A2baha%20ve%20Di%C4%9Fer%20Vadeli%20Sat%C4%B1%C5%9Flar.pdf> adresinden alındı
- Kısacık, H. (2021). Teverruk ve muhasebe süreci. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 6(SI), 52-62.
- Nurhisam, L. (2016). Bai ‘Al-Tawarruq: Concept of islamic financing? *Journal of Emerging Economies and Islamic Research*, 4(3), 49-59.
- Othman, M. B. (2016). Impact of Financial Innovations on Islamic Finance: The Case of Bursa Suq Al-Sıla and Islamic Services Act 2013,. *4th ASEAN International Conference on Islamic Finance (AICIF 2016)*., (s. 1-11).
- Sancar, M. A. (2019). Türkiye’de teverruk ve yeniden yapılandırmada alternatif bir ürün olarak yeniden yapılandırma tekafül fonu. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 5(2), 169-195.
- World Economic Outlook Database*. (2019). <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLS/world-economic-outlook-databases#sort=%40imfdate%20descending>